

MIT ADOTT MOLDVA MAGYARSÁGA A MAGYAR KULTÚRÁNAK

Kun-magyar kapcsolatok

A 896-ban történt honfoglalást követően kereszténnyé lett Magyarország szomszédja az országhatárt jelentő keleti és déli Kárpátgerincen a Szeret folyó forrásvidékétől a Vas-kapuig nyúló teljes hosszában a *besenyők*, 1068-tól pedig az Árpád és Anjouházi királyok alatt, Nagy Lajos 1372-ben bekövetkezett haláláig a kezdetben pogány, majd megkeresztelt *kunok* országa: *Kumánia*. Alig került a kun nép Magyarországgal közvetlen szomszédságba, háromszor pusztította végig az új szomszéd országrészeit. Először Os vezérlete alatt, a keleti hágókon jöttek be és pusztították végig a Maros és Szamos folyók felső völgyeit egészen Biharig. Nagy zsákmánnyal már hazafelé is tartottak, amikor Kerlésnél — irodalmi nevén Cserhalom — Salamon magyar király kemény csapata, élén Géza és László hercegekkel meglepte szétverte és zsákmányukat elszedve az országból kikergette őket. Másodszor 1085-ben Kutsek vezeti kunjait a borgói és radnai hágókon át Magyarország ellen. Megrabolja Ungvár és Borzsova vidékét. László azonban Bököny-nél rajtuk üt és ismét kiveri őket országából. Az időközben trónjáról elűzött Salamon magyar király Kopulcs kun vezérrel köt szövetséget és a kettejük vezérlete alatt álló nagy kun haddal 1091-ben harmadszor, délről támadnak Magyarországra. Athaladnak a Meszes hegyen, majd a Tisza folyamát is átlélik, csaknem Pestig pusztítanak mindent, mi útjukba akad. Távol a Dalmát partokon foglalatoskodó Szent László magyar király a már hazatérőben levő, diadalittas kun hadsereg elé siet és a Temes folyó környékén levő Pogánosnál tönkreveri őket és zsákmányaikat elszedi. A sok foglyul ejtett kunt nem öli meg, hanem a Tisza-Zagyva tájára telepíti. Ettől az időtől, a XI. század végétől csaknem egy évszázadig, a XII. század végéig a kun nép nem mutat különösebb érdeklődést Magyarország iránt. A XII. század végén azonban mégis feldúlja és elpusztítja Magyarország délkeleti csücskét a Barcaságot. Erről a területről írja az egy-

korú okmány: « deserta et inhabitata » azaz elhagyott és lakatlan. (1)

A veszélyeztetett országrész védelmére II. Endre magyar király 1211-ben a Hermann de Salza nagymester vezetése alatt álló német lovagrendet hívja be határvédelem céljából és a Kárpátok mindkét lejtőjére telepítve őket, nagy kiváltságokkal látja el. A lovagrend az erdélyi püspök lelki vezetését nem fogadja el. Arra kéri a pápát, hogy egyházi adóját ne az erdélyi püspöknek, hanem közvetlenül a pápának fizethetné. Ha ebben is kiváltságosak lehetnek, területeikre szívesebben jönnek telepések. A pápa teljesíti kívánságukat. A lovagok a királytól kapott kiváltságokkal visszaélnék. Az engedélyezett favarak helyett kővárakat építenek és, úgy látszik, az a céljuk, hogy a kapott területen egy önálló, Magyarországtól független országot alapítsanak. Amikor a magyar király látja, hogy a lovagokban « kígyót táplált kebelén », « egeret hordozott tarisznyájában » a lovagokat fiával, Béla herceggel 1225-ben kiűzte országából. (2) Nyilvánvaló, hogy a 15 év alatt kiépített védelmi vonalra a magyar király saját népét állítja. Ez a határvédelemre kirendelt magyar csoport képezi a Kunországban élő magyarság egyik legelső csoportját.

Róma terveiben a pogányok megtérítése minden időben első helyen állott. Ebben a tervben benne voltak a Magyarország szomszédságába került pogány kunok is. A XIII. század elején alakult dominikánus rend egyik főcélja a pogány kunok megtérítése volt. Az első kun missziót maga a rendalapító Sz. Domokos akarta vezetni. E célból szakállát megnövelte és kunul tanult. Kora és egészségének meggyengülése miatt mégse válthatta valóra tervét. A dominikánus rend azonban Magyarországon át eljutott a kunokig. Az első misszió emberei ugyan mártírhaltak, de a második misszió fél-, a harmadik misszió teljes sikerre jutott. Borz Membrok ugyanis Kunország negyedik legfőbb embere fiát dominikánusokkal és egy kis kun csapattal Esztergomba küldötte, hogy Magyarország primását Kunországba hívná, hogy a primás áldott kezeivel keresztelné meg őt és népét és ennek a megkeresztelt kun népnek szentelne egy püspököt is. A magyar primás mindezt jelentette a pápának és a feladat megoldására felhatalmazást kért. A primás megkapta a felhatalmazást és pápai legátusként 1227-ben a veszprémi, pécsi és erdélyi püspökök társaságában, valamint Béla herceg csapatának kíséretében átment a hegyeken. Ott, a Mil-

(1) Joan Ferent: Cumanii si Episcopia lor Blaj. 193. lap.

(2) Joan Ferent: im.

kov patak partján álló Milkov városában megkeresztelte Borz Membrokot és népét. A kunok első püspökévé Teodorikot szentelte fel, aki korábban egy magyarországi dominikánus ház priorja volt öt éven át. A megkeresztelt kun nép keresztapai tisztét Béla herceg látta el, kinek ezúttal egyben a kun nép hódolt is. (3) A királyi herceg kíséretében tevékenykedő magyar főpapság aligha ment megfelelő számú alsó papság és az egész küldöttséget kiszolgáló magyar személyzet nélkül. Ez a kísérő magyar népcsoport és alsó papság képezi a ma Kunország területén élő magyarság őseinek második csoportját.

A milkovi püspök, a kunok első püspöke az esztergomi primás irányítása alatt, felszentelésével egyidejűleg a magyar püspöki kar tagjává vált. Az 1232-1233-as években kétszer is tanúskodik « Theodoricus primus cumanien-sis episcopatus » és « Theodoricus cumanorum episcopus » Magyarország többi püspökeivel egy sorban Budán és a beregi erdőben. Ő az a « Th. Cumanorum humiliis minister » is, aki Esztergomban az érsek és polgárok közt békét szerez. 1232-ben Budán 12 más püspökkel és Jakab pápai legátussal együtt Teodorik is tanúsítja Magyarország interdictum alá vételét, a jelen levő püspökök között az utolsó helyen. Az 1233 aug. 23-i oklevélben — Béla esküje — Teodorik az utolsóelőtti... 1235 és 1238-ban a pápa Magyarországon és határterületein bízta meg Teodorikot különféle egyházfegyelmi és igazgatási ügyek elintézésével: 1235-ben az erdélyi püspök és a barcasági dékán, a dékán és papjai, s az erdélyi a klozsmonostori apát között a tizedek és kánoni engedelmesség miatt kitört vizsályt vizsgálta meg. 1238-ban Pósa dominikánus szerzetest kellett Bosznia püspökévé szentelnie, stb. Hogy a kun püspöknek ilyen sűrű kapcsolata volt Magyarországgal azon nem kell csodálkozni, hiszen magyarok voltak a pogány kunokat megtérítő szerzetesek, magyar egyházi és világi segédlet mellett alakult meg a püspökség; a misszió továbbfolytatására ezután is Magyarországból jöttek a dominikánusok; magyar telepesek laktak a kunok között. Magyar hűbér lett Kunország is. Erről a hűberről hallunk 1229-ben, amikor Béla herceg országrészéhez csatolta a kunok területét és felvette a « Kunok királya » — « Rex Cumaniae » címet és a hűbéri függés életbe lépett. A kun főemberek a szerint is éltek hiszen a halicsi hadjáratra 1229-ben Borz Membrok kísérte Bélát. Béla mint hűbér-úr ígérte meg János pápai követnek, hogy a kunoknak székes-

(3) N. Jorga: Istoria Bisericii românești și a vieții religioasă. Valeni de Munte 1909, 321. lap.

egyházat fog építeni; a pápa 1234-ben emlékezteti Bélát erre az ígéretére (4).

Az eredményesen működő dominikánusokat a pápa megdicséri és 1234-ben új segítőtársakat küld Kunországba, a ferenceseket « Cum hora undecima » bullájával. (5)

1238-ban Kötöny kun vezér a tatár veszedelem közeledte miatt a magyar királytól Magyarországra való letelepedési engedélyt kért és kapott. 40,000 kun család telepedett akkor a Duna-Tisza közé a « nagy- és kis kunság »-i területekre.

Az 1241-ben bekövetkezett tatárjárás a kitelepedéssel meggyérült Kunországra és annak új püspökségére súlyos csapásokat mért, de a pusztításokat átvészelt nép a lelkébe épített vallással együtt megmaradt. A magyar király pedig tovább gondozza hűbéri területét. A milkovi püspökségnek épületek felállítására tett ígéretének beváltására a pápa ismételten figyelmezteti. Az 1227-ben életre hívott kun, vagy milkói püspökség 1513 szeptember 11-ig áll fenn, (6) amikor Bakócz Tamás esztergomi érsek bekebelezi. Mintegy 12 püspökét névszerint is ismerjük. (7)

A tatárjárást követő évtizedekben a Tráciában gyökeret vert és Albi városában új színben jelentkező *bogumilizmus*, más néven *albigens*, vagy *katar* tanítás hihetetlen gyorsasággal terjedt el a Balkánon és Nyugateurópában. A magyar király bánágain: macsó-i-uzorai, sói, bosznai bánágokon átterjedve Kunország felé tartott. IV. Béla hűbérének ezt a részét: a Duna-Olt közét Krassó- Szörénnyel egyesítve szörényi bánággá szervezte át, élére katonai tisztviselőt, bánt állítva. A bogumil tanok terjesztésének megakadályozására pedig megszervezi a második katolikus püspökséget Szörénytornyán, 1246-ban (8).

Feltűnhet, hogy a katolikus hit gondozására a szerzetesek jelenléte ellenére nem kolostorokat, rendházakat, hanem püspökségeket létesítenek. Ennek oka, hogy a nagyszámú hívek lelki gondozására nem jutott elegendő szerzetes és így a feladat egy részét világi papságra kellett bízni. Közel ebből az időből tudunk helységről Kunországban, éppen Havasalföld első székhelyéről — Campo Longo, Langfeld, Hosszumező, Cîmpulung — ahol világi papságnak katolikus plebánia temploma, és a ferenceseknek zárda temploma

van kolostorral. A plebánia templom temetőjéből ismeretes « Comes Laurentius de Campo Longo 1300 » azaz « hosszumezei Lőrincz gróf 1330 » sír felirata. Ez a sírfelirat Kunországba élt magyarok jelenlétéről tanúskodik (9).

A románok megjelenése

A XIV. század első évében, amikor az Árpád-ház utolsó királya is lehúnyja szemét, a vallásban és területben egységes Magyarország négyszáz éves államéletre tekinthet vissza. Ebből az időből az utolsó több, mint 250 év Kunország közvetlen szomszédságában telt. A kunok 1238-ban történt Magyarországra való telepedésével és az 1241 évi tatárjárás pusztításaival meggyérült Kunország lakossága. A szabadon maradt helyeket és Magyarország keleti részét a Balkánról felözönlő északi, megleno és isztro románok árasztották el a XIII. század második felében. Ezeknek a vándorló, pásztorkodó népcsoportoknak nem volt egyházi szervezete, vagy ha lett, bulgár alakba öltözött. Nyelvük bulgár, török, római hatásra latin, balkáni-latin alapjellegűvé vált. Erre a népre bulgár egyházi fennhatóság nehezedett a maga szláv kultúrájával, rányomva bélyegét a román csoportok magán —, és fejlődésnek induló állami életére. Elgondolkoztató, hogy míg a balkáni-latin alapnyelven beszélő román népre a latin-nyelvű katolicizmus nem volt hatással, addig a magyarság nyelvétől oly távol álló latin-nyelvű katolikus egyház követésében boldogult. (10)

A Balkánról felszivárgott pásztorkodó román csoportokból Róbert. Károly magyar király 1324-ben « Transalpina », vagy « Ungro-Wlachia » néven vajdaságot szervez, melynek élére vajdának a kun-tatár származású Dzsingiskan leszármazójának Toktemirnek fiát Basarabot, vagy Basaradot teszi. Az új vajda nevét az 1324-ből származó királyi oklevél így említi: « ...ad Basarab woyvodam nostrum Transalpinum... az az Basarabhoz az Alpokon-, vagy Hegyeken, vagy a Kárpátokon-túli vajdánkhoz ». Ezt a területet, mely a déli Kárpátgerinc, az Otl bal partja, a Duna bal partja és a Milkov patak jobb partja között fekszik Minor Walachianak is nevezik a források. A vajdaság határa az idők folyamán a szörényi bánág megszűnésével nyugaton a Dunáig szélesül. (11)

(4) Makkai László: A milkovi kun püspökség népei. Debrecen 1934. 40-41. lap.

(5) Dr. Josif Pal: Originea Catolicilor din Moldova si Franciscanii Paștorii lor de veacuri. Sabaoani 1942. 129 lap.

(6) Makkai László: im. 54-55 lap.

(7) Makkai László: im. 54-15 lap.

(8) N. Jorga: im. 322 lap.

(9) Auner Károly: A romániai magyar telepek történeti vázlata. Temesvár 1908. 3 lap.

(10) Tamás Lajos: Rómaiak románok és oláhok Dácia Trajánában, Bp. 1935. 8-23 lap.

(11) Hóman-Szegfű: Magyar történet, Bp. 1936. II. lap.

1342-ben Nagy Lajos szervezi vajdasággá a Kunországból még megmaradt részt a Milkov patak bal partja, a Keleti-Kárpátgerinc és a Pruth folyó jobb partja között, Moldva, vagy Bogdania, vagy Kara Bogdania, vagy Mauro Wlachia néven. A kérdésről a magyar király oklevelében így esik szó: « Bogdan noster infidelis quondam Voyvodae de Maramarosio », azaz « Bogdán a hűtlen hajdani máramarosi vajdánk » (12).

Fel kell arra is figyelni, hogy a Minor Wlachia-i vajdaság területébe, Brassó megye déli Kárpátgerincétől egy megyényi terület mélyen benyulik a vajdaságba. A terület neve « Secueni » azaz « Székelyföld ». Létezésének ténye Nagy Lajos 1358 évi kiváltság-leveléből tűnik ki, melyet a brassóiaknak ad. (13)

Az 1068-ban Magyarország közvetlen szomszédságába került Kunország helyébe a XIV. század közepére Magyarország hűbéreseként két vajdaság: *Havasalföld* és *Moldva* kerül.

Havasalföld életkezdetét a már említett Basarab vajda irányítja. Hűbér urával Róbert Károly magyar királlyal nincs különösebb egyetértésben, sőt hűséges hajlandóságot is alig mutat. Így történhetik meg, hogy kis csapattal arra járó urát — Posadanál — mint a táj ismerője szűk szorosba vezette, majd a szorosban haladó csapatra a korábban mindkét meredek oldalra állított embereivel kőáradatot zúdított. (14) Fia, Alexander, utódja a vajdai székben. Reá vonatkozik az előbb idézett Dubnici Krónika alább szó-szerint idézendő része is. Ugyanis Nagy Lajos magyar király 1344 jún. 15-én Brassó környékén táboroz, hogy ott a szászok között rendet teremtsen. « Alexander vajda megértvén Lajos király kegyességének és hatalmasságának hírét személyesen ájtott a hegyeken és a királyi felség előtt földre borulva engedelmisséget és hűséget fogadott, fényes ajándékokkal és drága kincsekkel kedveskedvén. A magyar királyt urának megismerte, örvendezve tért vissza hazájába s az időktől fogva hűséget tartott ». (15) Alexander más tetteiből is kivehető a magyar királyhoz való közeledési szándéka: második feleségéül a magyar királyi házhoz közel álló Dobokai Klárát veszi el, s így az ortodox vajdai székbe katolikus főuri magyar asszony kerül. (16)

(12) Hóman-Szegfű: im. II. 226 lap.

(13) N. Jorga: Documente pe valea Teleajenului Valeni de Munte.

(14) Mátyás Florián: Chronicon Dubnicense. 138 lap.

(15) Pór Antal: A történeti jelenetek korhű rekonstrukciója. Századok 1893. 683 lap.

(16) N. Jorga: Istoria poporului Românesc. Bucuresti 1925. Vol. II.

Sándor havasalföldi vajda hódolata és a katolicizmus felé nősülésével is kiemelt érdeklődése semmiképpen sem jelenti a saját szervezetlen ortodox vallásához való hűtlenséget. Kétarcú életet él. Éppen ő kér és kap vajdasága: Ungro-vlachia számára metropolitát Jachint ortodox pap személyében, akit 1359-ben a konstantinápolyi pátriárcha jóváhagyásával, Curtea de Arges székhellyel metropolitává szentelnek. (17)

Nem marad azonban ez idő alatt az új vajdáné sem tétlen. Pártfogásába veszi a magyar ferenceseket templomukkal, kolostorukkal és a plebánia templommal együtt. Tudományosan közreadott levelek tanúsága szerint levelezést folytat a pápával, amelyekből kivehető Klára asszony eredményes működése. Szerzetesekkel és világi papokkal gondoztatja a nagyszámú magyar lelki ügyeit, de tul ezen a királynő mostoha leányait és több más ortodox vezető embert is a katolikus egyházba vezet (18).

Alexander vajda, kit a román történetírók Nicolai Alexandru Basarab-nak neveznek 1364 november 16-án meghalt és Kimpulungon temették el, amint az sírkövén ma is olvasható. (19) Van az Országos Széchényi Könyvtárban egy « Ms. lat. 366 » jelzetű nagyon régi kottás kézirat, melynek naptári részében, a nov. 16-i rovatban a következő bejegyzés van: « Hic obiit Alexander voivod transalpin qui obiit MCCCXLIIII » azaz: Itt halt meg Sándor havasalföldi vajda 1364, a naptári rovat pedig november 16, s így a sírkő adatát a magyar ferencesek által írt és általunk mindennap használt, prominens katolikus könyvben mint fontos és tudnivaló adatot feljegyezve találjuk. Ott írták a kéziratot, hol a vajda meghalt. A kézirat rejtélyes « hic »-je a vajda síremléke helye, tehát Kimpulung. A fontos, értékes kézirat az idők folyamán a kimpulungi katolikus élet lanygulásával Brassón át a székelyföldi Csikkarcfalváról 1903-ban jutott mai helyére. A Psalterium XIV. században rögzített dallamai a székelyföldi katolikus élet egyházi énekeinek alapjaként éltek életüket, s így a moldvai magyarság és a magyarországi magyarság tényleges kapcsolatát igazoló első számú okmány. (20)

Dobokai Klára asszony működésének eredménye az

(17) N. Cartoian: Storiia literaturii Român Vechi. Vol. I. 15 lap. Buc. 1941.

(18) Domokos Pál Péter: Magyar Psalterium Havasalföldön a XIV. században. Magyar Történelmi Szemle. Buenos Aires 1971.

(19) Domokos Pál Péter: im.

(20) Domokos Pál Péter: im.

is, hogy mostoha fia Vlaicu, a Sándort követő új havasalföldi vajda is levelet vált a pápával, katolikus híveinek lelki gondozására az erdélyi püspököt kéri. Mindezeket és a magyar királytól való függését az alább latin eredetiből fordított leveléből tudjuk meg:

« László, Isten és Magyarország királyának kegyelméből havasalföldi vajda, szőrényi bán és Fogaras vezére összes híveihez, polgáraihoz, népeihez és jobbágiaihoz, legyenek azok bármilyen nemzetiségűek, vagy nyelvűek, akik a szent római Egyház szertartásait és szokásait követik, akik akárhol laknak Havasalföld területén... vegyék tudomásul, hogy mi gondolkodván lelketek ügyéről, a Krisztusban főtisztelendő Demeter úr erdélyi püspök útján, amely egyháznak és ama egyházmegye püspökének egyházmegyei jog értelmében a mi területünk is alá van vetve már elődeink és jog boldog emlékü, szeretett atyánk Sándor ideje óta, hozzátok fogja küldeni templomaitok felszentelésére, a bértelzés kiszolgáltatására, gyónásaitok meghallgatására püspökhelyettesét..., azért meghagyjuk, hogy amikor nevezett püspök körötkébe érkezik, fogadjátok tisztelettel, bíráinknak, tisztviselőinknek megparancsoljuk, hogy nevezett püspökhelyettesnek és kíséretének útjába akadályt ne gördítsenek..., másként ne merjetez cselekedni, kegyünk elvesztésének terhe mellett... (21).

Tudunk Vlaicu katolikus hitre való térési szándékáról is, — sógorának, Stracimir bolgár cárnak hódoltatása, ferencesek bulgáriai keresztelése, nagyszámú bolgár katolikussá válása ideje — de áttérése ismeretlen okból nem valósult meg.

A katolikus egyház Moldvában

A régi Kunországban levő Milkov patak balpartja, a Kárpátgerinc keleti lejtője és a Dnyeszter folyó jobb partja közötti területen a tatárjárás óta a krimi tatár kán uralkodott. Többször betört onnan Halicsba és Magyarországra. Végül is Nagy Lajos vezére üzte őket 1345-ben a Dnyeszteren túlra. A Moldva vizéről Moldvának nevezett tartomány így visszakerült a magyar király fennhatósága alá. Moldva összefoglaló magyar, székely, berend, német, kun tatárjárásal meggyérült lakói közé a Balkánról felözönlő románok, az északra lejtő völgyek és a szomszédságból huculok — ruthének — telepedtek az idők folyamán. A területet a magyar király vajdasággá szervezi és előbb Bogdánt — neve egykor ezért Bogdania —, majd Lackut teszi vajdává. Az új vajdaságban akkor uralkodó vallási helyzetre az alábbi tény vet világot: Montefiasconeban 1370-ben a pápánál két minorita ferences

Schweidenitz Pál és Mehlsack N. jelentkezett, kik Moldvából érkeztek. Lackunak, Moldva urának küldötteiként. Megbíztuk, hogy hozzájuk tudomására a pápának, hogy a szerzetesek prédikációinak hatására mind az uralkodó vajda, mind a vajdaság egész népe, kik eddig ortodox szakadárak voltak, elhagyják a szakadárságot és felveszik a katolikus hitet. Lacku arra is kéri a pápát, hogy az eretnek halicsi egyházmegyében fekvő Szeretvásárhelyt emelje városi rangra, és állítson oda katolikus püspököt, ki tanítsa és őrizze meg katolikus hitben a vajdát és népét. — A pápa e jelentésre utasította a prágai, boroszlói és krakkói érsekeket, hogy vizsgálják meg az ügyet, jelöljék ki az egyházmegye határait, templomát emeljék katedrális rangra és javasoljanak a püspökségre méltó és alkalmas személyt. A városi rangra emelt Szeretvásár első püspöke András minorita ferences lett, Nagy Lajos magyar király édesanyjának, Erzsébetnek gyónatója. Ismerjük püspöki fogadalom tételének hiteles szövegét. A püspökszentelés és eskütétel 1371. március 9-én Lembergben történt. Hivatalos okmányból értesülünk, hogy Lackó vajda és népe a skizmát elhagyva katolikussá lett. (22) Az 1371-ben életrehívott szereti katolikus püspökség 125 évig áll fenn. Mintegy tíz püspökének nevét is ismerjük. (23)

A győri székesegyház biblia termében látható Nicolaus Venatoris azaz Vadász Miklós pálos szerzetes szereti püspök síremléke 1428-ból. Ugyanennek a szereti püspöknek (1413- 1428) kézirata is fennmaradt. Lelőhelye a Bajor Állami Könyvtár, jelzete « Clm 4704 Cod. ga. H. » A tíz lapból álló kézirat ezzel a szöveggel kezdődik:

« Hoc compendium factum est per reverendum in Christo patrem dominum Nicolaum ceterissem episcopum, sacre pagine doctorem, cognomine Venator, natione de Ungaria ad petitionem magnifici principis domini Nicolai de Ghara ipsius regni Ungariae comitis palatini et vicarii generalis ».

« Ezt az összefoglalást a Krisztusban tiszteletreméltó atya Miklós ur, szereti püspök, a szentírás tudományok doktora, családi nevén Vadász, nemzetiségére magyar ember állította egybe, mégpedig az igen előkelő urnak Gharai Miklósnak, ugyanazon Magyarország nádorispánjának és a király egyetemes helynökének kérésére ».

A kézirat befejező sorai: « Mindezeket az új teológusok számára diktáltam ». Ebből világos, hogy ez a XV. század

(22) Theiner A.: Vetera Monumenta Polonica et Lituania. I. 660. DDCXCI sz. okmány.

(23) Gams Bonifacius: Series Episcopum, Eccl. Cath. Ratisbonae 1873.

elején készült kézirat a mai egyetemi, vagy teológiai jegyzetnek felel meg. Ritka és fontos értéke a magyarságnak, mely szereti püspök szerzője révén a moldvai magyar kapcsolatok második számú, beszédes okmánya.

A magas egyházi képzettségű Vadász Miklós szereti püspök, aki az egyetlen magyar alapítású szerzetesrendnek a Pálos rendnek is tagja, akit Magyarország nádora teológiai jegyzetírásra kér fel, s aki meg is írja a szerzetes-rendek körében szélteben elterjedt és használt erkölcsstanát és Szentírás magyarázatát, minden kétséget kizáróan magyar ember. A magyar püspök léte Szeretvásárhelyen eddig eléggé elhallgatott tény, mely beszédesen igazolja a szereti püspök hívei jórésének nemzeti hovatartozását. (24)

Nagy Lajos magyar király, akinek Szent László a lovagkirály mintaképe, életén át a katolikus vallás terjesztője, a Havasalföldi hitterjesztése koronájaként a Curtea de Argeş-i római katolikus püspökség felállítására kéri a pápát, amint Carinai feljegyzésében olvasható:

« Argensis. In codice antiquo sibi habebatur Urbanus pp. VI. septimo idus Mai, pontificatus sui anno 4° erexit locum de Arges in civitatem in Valachia maiori et ad instantiam Ludovici regis Hungariae constituit ibi ecclesiam cathedralem, cui praecepit Episcopum fratrem Nicolaum ord. predicatorum et vocatur Argensis in provincia Colcensis » (25).

« Curtea da Arges. Régi kódexben írva áll, hogy VI. Urbán pápa uralkodásának 4. éve Május idusa 7-én a Nagy Oláhországban levő Arges városában Lajos magyar király kérésére püspöki katedrális épített és Miklós dominikánust püspökké szentelte melyet Arges néven Kalocsához csatol ».

Az argesi püspökség mintegy negyven évig áll fenn és 7 püspökének nevét is ismerjük. (26)

A czenstochovai lengyel pálos kolostor első emeleti folyósóján Boldog Dénes argesi püspök és erdélyi suffraganeus olajképét láthatjuk 1567-ből. Ez a kép arról tanuskozik, hogy az argesi püspökség egyházjogilag nevében tovább él, mégpedig a Vlaicu idejében fennállott kapcsolatoknak megfelelően.

Az egyházjogilag 1227-től fennálló első milkói, vagy kun püspökség mellett születő, majd eltűnő püspökségek a környékükön jelentkező, eltűnő nagy magyar csoportok tény-

leges életére figyelmeztetnek. Nagy Lajos halálával a Havasalföldre fordított figyelő godoskodás megszűnik. Az addig gondozott nép helyben maradt részét a városokban megmaradt szerzetesrendek gondozzák tovább, más részük Moldvába vándorol, ahol lelki gondozásukat a még mindig fennálló milkói és az újonnan felállított szereti püspökségek biztosítják.

Nagy Lajos halálát követően Lengyelország királya Ulászló előbb Halics és Lodoméria, később Moldva és Havasalföld hódolatát fogadja. Zsigmond magyar király 1395-ben megpróbálja visszaállítani a régi statusquot, de különösen Moldva északi részében a lengyel érdeklődés, befolyás és főként egyházi befolyás hosszas marad. Ez az érdeklődés abból is látható, hogy a Moldva vize partján, németek által a XIII. század legelején alapított városban, melynek neve az idők folyamán Moldenmarkt, Bania, Moldvabánya, Baja a lengyel király és királyné kérésére, a szereti püspökségtől alig 50-60 kilométerre alapítja meg a régi Kunország és kun püspökség területén 1413-ban az ötödik római katolikus püspökséget. Ez a város Moldva kezdeti életében « Caput est ipsius Patriae », Moldva fővárosa volt. Mily meggondolkoztató, hogy a német alapítású város környezetének helynevei: Hanga, Békás, Delelő, Meggyeske, Halom, Somos, Malom, Gerinces, Homoród, Farkas, Patak, Sár, Ráró, Gyula stb. arról tanúskodnak, hogy azon a tájon is a névadók az ősfoglaló magyarok.

Amikor Alexandru cel Bun (Jó Sándor, 1400-1432) Ulászló segítségével a moldvai vajdai székbe kerül szerződésileg elismeri Lengyelország fennhatóságát. A vajda felesége Losonczi Margit Losonczi Istvánnak, a székelyek ispánjának leánya. Az új püspökség katedrális a Boldogasszony tiszteletére 1410-ben, a vajda által építtetett templom lett, melynek Moldvában nem volt párja, öt oltárral és magas négyszögletű toronnyal. Ugyancsak Margit asszony ösztönzésére építtette Jó Sándor vajda a tatrosi templomot és a bákói ferences szerzetesek kolostorát és templomát. (28) Moldvabánya katedrálisának keresztelő kútja alá temettette Jó Sándor vajda feleségét Losonczi Margitot a síremlék itt következő felirata szerint:

« Anno 1410. Hoc templum in honorem B.M.V. dedicatum; ab illustrissimo Alexandro principe

« Ez a templom a Boldogasszony Szűz Mária tiszteletére 1410-ben épül Sándor vajda építtette

(24) Domokos Pál Péter: Dramatizált Credo a XV. sz. első negyedében. Filologiai Közlöny. 1964. 123-131 lap.

(25) Caprinai feljegyzései. Bp. Egyetemi Könyvtár.

(26) Gams F. im. és N. Jorga (3) jegyzet.

(27) Gyárfás Tihamér: Battalyanaeum I. 119 lap.

(28) Pal Josif: im. 135 lap.

(29) Codex Bandinus. Baia címszónál.

voyvoda aedificatum est una cum monasterio Moldavidensis, cuius piae memorie conjunx Margareta, sub fonte baptismatis sepultus est...».

egy másik moldvai kolostorral, melynek kegyes emlékére Margitot feleségünket a keresztelő kut alá temettük el...» (29).

Jó Sándor vajdának és elődeinek udvarában számos magyar ember teljesít szolgálatot, akiknek szolgálatait és tetteit a vajdák által kiállított oklevelek igazolják és elismerik és akiket közreműködésükért jutalomban részesítenek. (30) További egykoru vajdai oklevelekben a magyar személynevek és toponímia magyar nevei nagy számban fordulnak elő és arról tanuskodnak, hogy akkor Moldvában figyelmet érdemlő, összefoglaló üző magyar él.

A huszitizmus és a török hatalom terjedése

Jó Sándor moldvai vajdasága első tizedeiben két jelenség vonja magára a figyelmet: elsőnek a török katonai hatalom üti fel fejét, mely Bizánc, Bulgária, Szerbia hódoltatása után minden közelébe eső államot előzőnléssel fenyeget; másodsor 1412-ben Husz János tanítása, új vallásának meghirdetése indul útjára Csehországból a világ minden tája felé. A magyar király nem tűri meg országában az új követőit, hanem könyörtelenül kiűzi. Jó Sándor vajda viszont pártolja, befogadja őket. Sőt, az új vallás védelmében a csehekkel és litvánokkal hármas szövetségre lép. Valósággal hívja vajdaságába a huszitákat és üldözésüket megtiltja. A Magyarországból kiüldözött husziták élén Tamás és Bálint nevű ifjak állanak, akik 1399 és 1411 között Prágában tanultak. Tanításuk alapjául a bibliának anyanyelven való tanítását tekintették és magyar nyelvre fordították az egész bibliát. Jó Sándor vajda is a Moldvában régóta élő magyarok is szívesen fogadták a beérkező magyar huszitákat. Szellemi központjuk egy moldvai városka lett, melyet ők alapítottak, és amelyet éppen róluk «Hus» városának neveztek el. (31) De elterjedt a huszitizmus Moldvában Tatros-Bakó és Román városok körül lévő falvakban, sőt a Dnyeszter-parti Csöböröcsökön is. A Moldvába jutott magyarság számáról, jelenlétéről és ezzel az őslakó moldvai magyarság számáról, tömegének megnövekedéséről úgy alkothatunk a valóságnak megfelelő képet, ha felfigyelünk minden megnyilatkozásukra, de nyilvántartjuk a katolicizmus védekező

intézkedéseit is. Hus város megalapítása, mint első moldvai megnyilatkozásukon túl kultúrtény a magyarra fordított teljes biblia, mely másolatban az Apor, Bécsi és Müncheni kódexekben írva áll. Valószínű mind a három Moldvában készült, de a moldvai eredetet teljes biztossággal csak a Müncheni Kódexre mondhatjuk ki záró szavai alapján: «Ez kono meguegeztétet (Nemeti gorgnc hén, elemrefianackézemist) Moldouaban Tathros varosaban Vrzulétetin Ezer negzaz hatuan hatodeztendeiben». (32) Bár a kódex «huszita» voltát többen kétségbe vonták (Gálos Rezső, Debreczi László, stb.), de bárki írta, bizonyos, Moldvában, Tatros városában, 1466-ban készült a másolat. A moldvai magyarság létének, működésének, műveltségének ez a harmadik, nagyfontosságú, nagyértékű dokumentuma.

A már ismertetett latinnyelvű 1364-ből származó kimpulungi Zsoltárkönyvnél és az 1413-28 között készült szereti erkölcsstan és Szentírásmagyarátnál sokkal nagyobb hatású lehetett a Müncheni kódex, mert a régi moldvai magyarok anyanyelvén szólt az olvasóhoz, a vallásuk alapját jelentő imádságok, biblikus történetek az első olvasásra a tanítás erejével hathattak.

A magyar nyelvre fordított biblia lemásolása 1466-ban Stefan cel Mare (Nagy István) moldvai vajdasága alatt (1457-1504) történt, amikor Magyarország királyi tronján Hunyadi Mátyás ül (1458-1490). Az időtájt Magyarország és Moldva között sorozatos csaták zajlottak. Az egyik fontosabb ütközet Moldvabányán 1467-ben történt, amelyen a XVIII. század elején élő Dimitri Cantemir írása szerint Stefan cel Mare aratott volna győzelmet Mátyás magyar hadserege fölött. A kortárs magyar főpap költő Janus Pannonius viszont versben magasztalja Mátyás Moldvabányán a román hadsereg felett aratott győzelmét, elvéve Stefan cel Mare zászlóit is, mely győzelmi jeleket a budavári koronázó templomba helyezett megőrzésre. A moldvabányai csatán kívül Stefan cel Mare többször betört Magyarországra és ilyenkor sok magyart, székelyt hurcolt Moldvába. Foglyait jobbként bojárjainak ajándékozta. Tudunk arról is, hogy tatrosvölgyi magyar falut juttat a beszercei ortodox kolostornak. (33)

A török expansio Moldva felé haladó határozott iránya *Moldva felség-jogát* állítja az érdeklődés központjába. Ami-

(30) Radu Rosetti: *Despre Ungurii si Episcopiile catolice din Moldova*. Bucuresti 1905.

(31) Bencédi Székely István: *Cronica*. Krakko 1559.

(32) Nyiri Antal: *A Müncheni Kódex 1466-ból*. Bp. 1971.

(33) Bogdan: *Cronicele inedite* Bucuresti. 1895., 38-54 lapok. *Letopiseul de la Bistrita*.

kor e jogot a lengyel király szóvá teszi — az Alexandru cel Bun idejére gondolva — Mátyás király is megnyilatkozik. A Moldvai vajdasághoz való jogát 1468-ban, levélben így rögzíti:

« Terram vero illam nostri juris esse antiquissimus et continuatissimus Praedecessorum nostrorum Regnum Hungariae titulus declarat, non quidem inanis sed possessione nunquam interrupta munitus. Nam ut vetustiora nunc omittamus post memoriam hominum Vajvodae Moldavienses semper regibus Pannonicis servierunt, et provincia illa nullum habuit praesidem, nisi hinc approbatum, vel immissum usques eo, ut Genitor noster, qui tantum gubernator erat plures illic successive ad libitum et sua contradictione praefecerit Voyvodas » (34).

« Moldva a mienk. Ezt bizonyítja elődeink legrégibb és folytonos, mégpedig nem üres, hanem soha félbe nem szakadt birtoklása által megerősített címe. A moldvai vajdák mindenkor a magyar királyoknak szolgáltak, a tartománynak soha más vajdája nem volt, csak olyan, kit a magyar királyok küldöttek oda és erősítettek meg. Hisz Atyánk is, aki csak kormányzó vala tetszése szerint nevezett ki több vajdát anélkül, hogy valaki ellenmondott volna ».

A Mátyás király halálát követő időben a török veszedelem Magyarország lakosságára tetemes adóterhet rótt. Az adókat 1490 körül különösen Erdélyben Báthory István vajda oly szigorral és könyörtelenül hajtotta be, hogy a székelyek között forrongás támadt. II. Ulászló királyhoz írják, hogy Moldvába vándorolnak ki, ha az adóbehajtás tovább tart: « Felséged tudja meg hogyha a vajda úr továbbra is uralkodik felettünk Felséged országából kivándorlunk. (35) Hiteles adatok igazolják, hogy Stefan cel Mare halálával Moldvában jelentkező török uralom alá sok magyat telepített Moldvába. (36)

Az idők folyamán Moldvába telepített, rabságba hurcolt, vagy önként kivándorolt magyarság vallási életét, melyet a bemutatott négy katolikus püspökség irányított, a huszita mozgalom megzavarta.

A moldvai magyar katolikusok a huszita tanításnak nem tudtak ellenállni, mindaddig, míg pápai rendelkezés a bosnyák provinciából és főként Magyarország Székelyföldről ferenceseket nem indított közéjük. A Losonczy Margit

által építtetett bákói ferences kolostorba Csiksomlyóról obszerváns ferencesek érkeztek és végezték a visszatérítő munkát 1531-1572 között. 1571-ben segítségükre érkezett Szegedről Thabuk Mihály, aki Csiksomlyó érintése után Tatros városába jut. Tatros-Bakó- és Román városkákban és környékükön olyan sikerrel beszél, hogy mintegy 2,000 lélek visszatér a huszitizmusból a katolikus vallásra. Thabuk működésére felfigyel a kamenici lengyel püspök magyar titkára Vaszari György és varsói apostoli nunciusnak jelenti:

« Notifico, qualiter Michael Thabuk Zegedinus predicator facundissimus qui habitat in Tatros Moldaviae in confinibus Transilvaniae, ad notitiam deduxit predicto Episcopo de Camenic, qualiter Deo sic volente Ungari, qui erant in oppido Hus item in alio oppido: Romanvaras et villis vicinis duo millia hominum in circa sunt conversi ad fidem catholicam, qui prius sequebantur heresiam Joannis Hus...

« Feljegyzem, hogy Thabuk Mihály kitűnő szegedi magyar szónok, aki a moldvai Tatros városában az erdélyi határszelen lakik, feljegyzést küldött a kamenici püspöknek, hogy Isten kegyelméből azokat a magyarokat akik Husztvárosában voltak, vagy Románban és azok szomszédságában mintegy 2000 embert visszatérített a kat. hitre. akik korábban Hus János tévelygését követték ».

Thabuk Mihály a visszatérítettek gondozására papokat kér. A kamenici püspök keres és küld is tizenkét alkalmas papot Tatros híres hithirdető plebánosának. Thabukot az ifjú, alig tizenhét éves Bogdán vajda is kedveli, szavára sokat ad és segíti terveit keresztül vitelében. Thabuk eredményes működéséért elismerést, előléptetést érdemelne. (37)

XIV. Gergely pápa 1590-ben Querini Bernádot moldvai püspöknek nevezi ki és székhelyül a bákói ferences kolostort jelöli meg. Hét év leforgása alatt jut Moldvába. Egyházmegyei látogatást végez. 1591 katolikus családot talál 10,704 lélekkel, akik 15 városban és 16 faluban laknak. Ezeknek nagy része magyar, kisebb része szász. (38) Moldva vajdája akkor Movila Jeremiás, aki lengyel segítséggel kerül a vajdai székbe, aki Csomortáni Tamás székely vezető ember leányát Erzsébetet veszi feleségül. Ő a harmadik magyar asszony a vajdai székekben, szintén pártolója a Moldvában élő magyaroknak. (39)

Querini a csiksomlyói obszerváns ferencesekkel sűrű

(34) Hunyadi Mátyás levelezése.

(35) Szabó: Székely Oklevéltár I. 272-280 lapok.

(36) Auner: im. 19 lap.

(37) Theiner: Monumenta Polonica I-IV. II. 762 lap.

(38) Auner: im. 20 lap.

(39) Bitai Árpád: Magyar asszonyok a moldvai vajdák székében. Magyar Lapok.

érintkezést tartott és a moldvai magyarság lelki gondozását a legszívesebben azokra bízta volna, — Rómában való járásakor ilyen értelemben is beszélt —, de a sok tatárjárás és lengyel intrika miatt nem válthatta valóra tervét... Utódja Lubieniczky Valerián lett s vele megkezdődött a közel 200 évig tartó lengyel, vagy más idegen származású püspökök működése Moldvában. (40)

A török hatalom Keleteurópára való kiterjedése, mely az 1526-os évvel kezdődik, rányomja jellegzetes bélyegét az egész területre. A török veszedelmen túl a Németországból induló protestantizmus is sulyosbítja a magyar nép életrendjét, megosztja az addig egységes magyarságot. A Magyarországon testéről levált és a török főhatóság alatt önállósult Erdélyi fejedelemség tordai országgyűlése a világon legelsőnek kimondja ugyan a vallásszabadságot, de a fontos határozat kimondásáról hazatérő főnemesség elveszi az erdélyi katolikus püspökség javait, és püspökét elűzi, az iskola alapításra behívott jezsuita rend alig kezd meg működését, máris kiűzik őket Erdélyből. A szintén török főhatóság alá kerülő Moldva és Havasalföld vajdaságaiban az ortodoxia államvallássá lesz és a más vallásúak élete a vajdák kényekkedvének van kitéve. A kiűldözött jezsuiták Moldvában vagy a protestáns államvallásúvá lett Erdély katolikus vallásban maradt székelyföldi szélén próbálnak elhelyezkedni és meggyérült számú obszerváns ferencessel menteni a menthető katolikus értékeket. Moldva magyarsága és Erdély székelyföldi katolikus része között sűrű érintkezés kezdődik.

Egyházi jelentések és egyéb dokumentumok

Rómának a katolikus vallás megtartása örökös gondja volt. Az új vallások meghirdetésével kialakult új helyzetben ama híveinek gondozására akik az új vallások államaiba kerültek nagytekintélyű hitterjesztő szervet állított fel « Propaganda Fide » néven 1622-ben. Az új hitterjesztő szerv a körvonalozott területeket « Partes infidelium »-nak hitetlenek területének nevezte. Moldva és Havasalföld ettől az időtől kezdve a « Propaganda Fide » gondozásába jutott az ott élő katolikus magyarság lelki gondozása vonatkozásában. A Propaganda fő küldöttjét « Missziós prefektus »-nak, « Apostoli vizitátor »-nak, « bákói püspök »-nek nevezték. Róma 1622-ig több mint 50 missziós főnököt küldött Moldvába. Szomorú tény, hogy a moldvai magyarok lelki gondozására küldött

ötven missziós főnök között egyetlenegy magyar sincs. Legtöbbjük olasz vagy lengyel, bulgár, vagy albán. (41)

A Moldvába küldött missziós vezetők közül többen látogatták meg Moldvát és látogatásukról megbízójuknak a Propagandának jelentést küldöttek. A jelentések nagy része ma is megtalálható a Propaganda levéltáraiban. A moldvai magyarság sorsa után érdeklődők számára a Bandulovits Márk marcianopolisi érsek és moldvai püspök 1646-ban kelt jelentése kétségtelenül a legfontosabb, mert az egyházmegyéjét látogató főpap leírja egyházközségeit meglehetősen részletekkel, leírja 1022 katolikus magyar család nevét és az egész Moldvát nagy magyar temetőnek nyilvánítja. Kísérője és titkára a magyar jezsuita Beke Pál készíti maga a jelentést, akit a látogató főpap « második szívének » nevez. Lehet, hogy ez a jelentés sohasem jutott rendeltetési helyére. Mégis 1838 óta a Pap Sándor tatrosi plebános értesítése alapján a Magyar Tudományos Akadémia küldöttjének Gegő Eleknek tudomására jutott, aki a kolozsvári vagy gyöngyösi ferenceseknél levő kéziratból meglehetősen részletekkel ismertette a becses jelentést. A XIX. század végén a Román Tudományos Akadémia is kiadta Codex Bandinus néven, amelyről Domokos Pál Péter magyarnyelvű kiadást tett közzé (42). A Codex Bandinus a moldvai katolikus magyarokról Moldvában 1646-ban készült legfontosabb hivatalos irat, a negyedik irat a magyarság moldvai részének kultúr vonatkozásában.

Köztudomású, hogy Magyarország asszonykirálya Mária Terézia 1764-ben Csikmadéfalvánál összehívta az oda tárgyalásra összegyűlt székelységet, mert a sorkatona fegyverét nem akarta felvenni. A tömeggyilkosság emlékét Csikmadéfalva határában köpiramis őrzi, oldalán szövegek, közöttük arany betűkkel *Siculicidium*, Székelyek leölése. A latin összetett szó betűinek római számértéke: 1764. A királynő a gyilkosságot követő napon «Criminális Commissio»-t, Büntető Bizottságot szervez, melynek feladata a felbujtók és résztvevők felderítése. A megtalált vezetők, résztvevők fejüket és vagyonukat vesztik. A bűnvizsgálat elől a székelység nagy tömegei menekülnek Moldvába. Talán ez a legnagyobb csoport, mely Moldva ősfoglaló magyar lakóinak sorait a legjelentősebben megnöveli. A kimenekült székelyek a Tatros folyó, a Tatrosba ömlő vizek: mint az Uz, Ojtuz, Tázló stb. patakok partján telepednek meg, de a Szeret folyó mindkét

(41) Pal Josif: im. 141-151 lapok.

(42) Domokos Pál Péter: Adalékok Moldva Történelméhez. Kolozsvár 1940.

(40) Auner: im. 21. lap.

partjára is eljutnak. Az egykorú térkép mintegy 25 helyen jelzi « Beschenari », Bujdosók néven jelenlétüket. (43)

A székelység ellenállásának legfőbb szervezője Zöld Péter, a csikszentléleki plebános, további másik két pappal. Zöldet -minthogy egyházi ember Bajtay aulikus katolikus püspök itéli több évi fogságra, melyet Gyulafehérváron köteles kitölteni. Zöldet be is börtönözik, de börtönéből megszökik és a Moldvába kibujdosott testvérei közé megy. Felkeresi a moldvai magyarság legtöbb faluját. A legmesszebre eső Dnyeszterparti Csöbörösök nevű faluba is eljut és lelki vigaszban részesíti papot rég nem látott magyarjait. A Moldvai katolikus magyarok életéről jelentést küld az erdélyi püspöknek Batthyanyi Ignácnak, mely jelentés nyilvánításunkban az ötödik helyre kerül, mert a moldvai magyarságról községenként (plebániánként) számol be. Batthyanyi Ignác a jelentést Rómába továbbítja. Több Magyarországból megjelenő folyóiratban is megjelenik. Jelentései a XVIII. század végén kelnek.

A moldvai katolikus magyarság tudományos tanulmányozására a Magyar Tudományos Akadémia — amint már előbb jeleztük — Gegő Elek akadémiai levelező tagot küldi ki. Gegő elvégzi feladatát és jelentését az Akadémia « saját hivatalos irományaként » soronkívül adja ki. (44) Ez a moldvai-magyarságról az ötödik irat.

A kérdés után Döbrentey Gábor akadémiai titkár érdeklődik 1841. augusztus 19-én Borszéken, amikor Petrás Incze Jánossal, Arduini Rafael moldvai püspök kíséretével, titkárával találkozik. A forrófalvi születésű moldvai ifjú pap Petrás Incze János akkortájt tért vissza Moldvába Egerből, ahol teológiai tanulmányait végezte. Döbrentey 38 kérdést tett fel az ifjú papnak. A kérdések a mai kérdőívek mintájaként felölelik a moldvai magyarságra jellemző kérdés-komplexumot. Petrás a feltett kérdésekre azonnal válaszol és válaszát püspökével hitelesítteti. Döbrentey Gábor pedig a teljes választ a Tudománytár 1842-ik évfolyamába közlésezi. A moldvai katolikus magyarság-magyar kultúrával kapcsolatos hatodik és talán a legfontosabb irata ezek a « Feleletek ». (45)

Jerney János, Szarvas Gábor, Munkácsy Bernát, Kunoss Ignác, Rubinyi Mózes végeztek a XIX. század második felében a moldvai magyarok között főként nyelv kutatást, a né-

met Weigand professzor Lipcséből és Wichmann György finn egyetemi tanár Helsinkiből kutatta nyelvüket. A magyarországi katolikus egyház Szent László Társulatának kiküldöttéi Veszely-Imets-Kovács járták be Moldvát, megkeresték a moldvai katolikus magyarság falvait és tapasztalataikat könyvben tették közre. (46) A Szent László Társulat a XIX. század nyolcvanas éveitől a második világháborúig érdeklődést mutat a moldvai magyarság iránt.

TÚZ TAMÁS VERSEI

ŐSZ, IGAZI ŐSZ

*Ebben a dércsüpte időszakban
tűzhelyek torkán a titkos jelenések
szélivő lángok
kék, sárga, narancsszín sziszegések*

*Arcok, mik úgy pirosanak
mint a szeretet trónszékei
értetlenül
harmadfokú kivetettségben
Nem üli körül senki őket
végtelenbe vesző utak leprás magányán
nyirkos hegyoldalban
reszkető kolompszón
önvadásban, szemmaró gyűlöletben
kivégzőosztagok gyilkos tekintetén*

*Az égvilágon senki sincs
aki köréjük ülne
s fölként homlokukon melengetné
didergő ujjait.*

(43) Domokos Pál Péter: im.

(44) Gegő Elek: A moldvai magyar telepekről. Bp. 1938.

(45) Veszely-Imets-Kovács: Utazás Moldva Oláhbanban. Marosvásárhely 1868.